

SOSYAL DEMOKRASİNİN EVRİMİ VE TÜRKİYE’DE CHP

Aysun PALALI KÖKTAŞ

International Relations PhD Department

Orcid ID: 0000-0002-8400-3713

Mail: aysunpalali@gmail.com

NOT: Bu makale Current Science adlı hakemli bilimsel dergide kabul edilip kurumumun onayıyla (Ocak 2026) “THE EVOLUTION OF SOCIAL DEMOCRACY AND THE CHP IN TÜRKİYE.” isim ile yayınlanmıştır. Aşağıda makalenin Türkçesi mevcuttur.

Özet

Bu çalışma, sosyal demokrasinin Marksist köklerden reformist bir çizgiye evrilerek tarih sahnesine çıkışını, uluslararası alandaki gelişimini ve Türkiye’deki seyrini sade bir şekilde inceliyor. Eşitlik, özgürlük ve sosyal adalet ilkeleriyle işçi sınıfının refahını artırmayı hedefleyen sosyal demokrasi, I. ve II. Enternasyonal’de devrimci ideallerden uzaklaşarak kapitalizmle uzlaşmayı seçti. II. Dünya Savaşı sonrası refah devletiyle altın çağını yaşayan hareket, planlamacı ve kamu sektörü ağırlıklı politikalarla sosyal hakları genişletti. Ancak 1980’lerden itibaren neoliberal dalga, özelleştirmeler ve planlamadan uzaklaşma ile sosyal demokrasiyi zayıflattı. Brezilya İşçi Partisi gibi neoliberalizme uyum sağlayan partiler, işçi sınıfı ve sendikalarla bağlarını kopararak destek kaybetti. Türkiye’de CHP, devletçi kimlikten sosyal demokrat çizgiye geçti, ancak neoliberal dönemde özelleştirmelere yönelerek seçmen ve sendika ilişkilerini zedeledi. Bu durum, sağ sermaye partilerinin güçlenmesine yol açtı. Günümüzde sosyal demokrasi, gelir eşitsizliği, otomasyon ve yeni teknolojilerin dönüştürücü etkilerine yenilikçi çözümler üretmek zorunda. Makale, sosyal demokrasinin küresel ve yerel dinamiklerini, özellikle CHP özelinde Türkiye’deki evrimini ele alıyor.

Anahtar Kelimeler: Sosyal demokrasi, eşitlik, özgürlük, sosyal adalet, reformizm, kapitalizm, refah devleti, neoliberalizm, işçi sınıfı, otomasyon, CHP, Brezilya İşçi Partisi.

Abstract

This study examines the evolution of social democracy, tracing its transformation from Marxist origins to a reformist trajectory, its global development, and its trajectory in Turkey. Guided by principles of equality, freedom, and social justice, social democracy aimed to enhance the welfare of the working class. During the First and Second Internationals, it shifted from revolutionary ideals to embracing compromise with capitalism. The post-World War II welfare state marked its golden age, characterized by planned, public-sector-driven policies and expanded social rights. However, since the 1980s, neoliberalism, privatization, and a departure from planning weakened the movement. Parties like Brazil’s Workers’ Party, which aligned with neoliberalism, lost connections with the working class and unions, leading to diminished support. In Turkey, the CHP transitioned from a statist identity to social democracy but embraced privatization in the neoliberal era, straining ties with voters and unions. This facilitated the rise of right-wing capital-aligned parties. Today, social democracy faces challenges like income inequality, automation, and the transformative impacts of new technologies, necessitating innovative solutions. The article analyzes the global and local dynamics of social democracy, with a focus on the CHP’s evolution in Turkey.

Keywords: Social democracy, equality, freedom, social justice, reformism, capitalism, welfare state, neoliberalism, working class, automation, CHP, Brazil Workers’ Party

GİRİŞ

Sosyal demokrasi, tarih sahnesine çıktığı ilk andan itibaren, ekonomik büyümenin ve toplumsal refahın özellikle emekçi kesimler başta olmak üzere tüm toplumsal katmanlara adil ve dengeli bir biçimde dağıtılmasını kendine temel bir hedef olarak benimsemiştir. Sosyal demokrasi hareketi, eşitlik, özgürlük, dayanışma ve sosyal adalet politikalarıyla şekillenmiş ve toplumsal dönüşümün önemli bir aracı olmuştur.

Sosyal demokrat hareketler, kökenlerinde Marksist sınıf mücadelesinden yola çıkmış olsalar da zaman içerisinde devrimci idealinden sistem içi mücadele yoluyla reformist bir pozisyona doğru bir dönüşüm gerçekleştirmişlerdir. Bu doğrultuda devrimden vazgeçen ve kapitalist sistemle uzlaşmayı seçen sosyal demokrat güçler, işçiler ve emekçiler için yürüttükleri bu mücadelede göz ardı edilemeyecek kazanımlar elde etmişlerdir. Ayrıca süreçte sosyal demokrat hareketler kapitalist sistemin içinde emeğiyle geçinen sınıf ve kesimler için, bölge ve ülkelere göre farklılıklar gösterse de refah düzeyinin artırılmasında belirleyici önemli roller üstlenmişlerdir.

Bugün kapitalizmin geldiği aşama ve içinde bulunduğu süreçte karşı karşıya kaldığı sorunlar nedeniyle, neoliberal politikalar aracılığıyla yürütülen sosyal demokrasinin temel ilkeleriyle çelişen ve onu zorlayan ciddi bir baskı ve gerileme süreci ortaya çıkmıştır. İşte günümüzde bu durum sosyal demokrasinin karşısında güçlü bir engel olarak durmakta ve hareketin geleceğini şekillendiren temel bir meydan okumadır.

SOSYAL DEMOKRASİNİN TARİHİ: I. ENTERNASYONAL

Sosyal demokrasinin tarihsel gelişimini anlayabilmek için, bu siyasal hareketi ortaya çıkaran tarihsel ve toplumsal koşullara, özellikle de işçi hareketleri içindeki temel kırılma anlarına yakından bakmak gerekir. Başlangıçta devrimci işçi hareketinin bir parçası olan bu eğilim, zamanla kapitalist sistemle uzlaşan ve reformlarla yetinen bir siyasal çizgiye evrilmiştir. Süreç içerisinde devrimci hedefler geri plana itilmiş, yerini reformist talepler almıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru, I. Enternasyonal bünyesinde ortaya çıkan devrimci ve reformist çizgi arasındaki ayrışmalar, sosyal demokrasinin reformist karakterinin temellerini atan dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir.

“İşçiler arasında bir bölümünün ücret, çalışma ve yaşam koşulları açısından diğerlerinden farklılaşmaları ve işçi sınıfı içinde ayrıcalıklı bir katman oluşturmaya başlamaları 19.yüzyılın son çeyreğinin ürünüdür. İşçi sınıfının bilinç, örgütlenme ve mücadeleleri açısından daha sonraki dönemlerde çok ciddi sonuçlar doğuracak olan ve devrimci işçi hareketi yanında reformcu akımın güçlenerek günümüze kadar gelmesine yol açan...” gelişmelerin temelinde bu farklılaşma vardır. “...İşçi aristokrasisi, bir yandan makineli üretim yapan büyük fabrikaların özellikle de dış ticareti besleyen önde gelen sanayi dallarının daha iyi ücret alan işçilerinden, öte yandan köklü bir geleneğe sahip olan ve genel olarak vasıflı işçileri, usta işçileri bağrında toplayan işçi birliklerinde, ilk sendikalarda örgütlü işçilerden kaynaklandı.” Söz konusu işçi birlikleri ve sendikalar, üyelerini vasıflı ve yüksek ücretli işçiler arasından kabul ediyor, düşük ücretli işçilerin üyeliğini engelliyorlardı. Böylece yüksek ücretli işçiler, kendi çıkarlarını düşük ücretli işçi kesimlerinden ayırıyorlardı. Kapitalist üretimin gelişimine paralel, işçi

ücretlerinde de bir yükselme gerçekleşmişti. “Reformizm’in öncüllerinin ana saiki, sosyal demokrasinin, seçimlerde ortaya çıkan büyük gücünü, işçi sınıfı için somut kazanımlara tahvil etmektir. Ve başta Kautsky’nin temsil ‘Marksist Merkez’ olmak üzere, parti yönetiminin, ne zaman olacağı belirsiz bir devrim umuduyla bu kazanımları elde etmekten feragat etmesini yanlış buluyorlardı.” Kautsky, 1896’da sosyalizm mücadelesinin somut anlamını reformlar için mücadelede bulmalıydı. Bernstein, “sosyalizmin hedefi hiçbir şey, hareket her şeydir” ifadesinde özetlediği görüşlerini 1899’da “Sosyalizmin Sorunları Sosyal Demokrasinin Görevleri” kitabında sistemleştirdi. O, bu kitapta, Sosyal Demokrat Parti (SDP)’yi bir demokratik sosyalist reform partisine dönüştürmeyi öneriyordu. Zamanla Devrim için mücadele etmekten uzaklaşan ve reformlar için mücadeleyi programına alan kapitalist sistemle uzlaşmayı benimseyen sosyal demokrasinin gelişmelerinin temelinde şu ayrışmanın olduğu söylenebilir: Devrimden ve sosyalizmden kopma, sosyalizmin sosyal refah devleti olarak tanımlanması ve kapitalist sistemle uzlaşma ve sistem içi siyasetlere yönelime yol açmıştır.¹

Sosyal demokrasi zamanla devrimci mücadele amacından, reformlara odaklanarak kapitalist sisteminle uzlaşma siyasal çizgine doğru evrilmiştir. I. Dünya Savaşına kadar olan sürede, uluslararası işçi sınıfı hareketi içerisinde hem birlikte mücadele konusunda hem de zamana bağlı olarak bir farklılaşma ve ayrışma yaşanmıştır. Bu ayrışma sürecinin temelinde, yukarıda da söylendiği gibi vasıflı olanların yüksek ücret alması ve işçilerin geri kalanından kendilerini ayırmaları ve ayrıcalıklı olarak görmeleri yatmaktadır. Kapitalist sisteme uyumlu bir şekilde yol alan bu sınıf kesimlerinin ilk temelleri bu tarihsel süreçte atılmıştır. Sınıflar mücadelesine devrim ve sosyalizm denilerek başlanmış, yolun bir yerinde, bugüne kadar gelen sosyal demokrat siyasete temel oluşturan yeni bir ilke, bir Manifesto Bernstein tarafından ortaya konulmuştur: hareket her şeydir, nihai hedef hiçbir şey. Burada gözden çıkartılan sınıfsız toplum hedefi, kabul edilen ise günlük çıkarlar peşinden koşulan ekonomik ve sosyal haklar için mücadelelerdir. Kapitalizmle uzlaşma siyaseti üzerinden yürütülen hak ve özgürlük mücadelesinde, işçi sınıfının oldukça önemli kazanımlar elde etmiş olduğunu kabul etmek durumundayız. Nitekim bu sınıfın bugünkü durumu ile 150 yıl öncesini karşılaştırdığımızda, işçilerin zincirlerinden başka kaybedecek önemli hakları ve birikimlerinin olduğunu da söyleyebiliriz. Bu nedenle işçi sınıfını bugün bir devrimci mücadeleye ikna edebilmek geçmişe nazaran çok daha zordur. Bu nedenle, günümüzde işçi sınıfını devrimci bir mücadele için mobilize etmek, geçmişle kıyaslandığında daha karmaşık ve zorlu bir süreçtir.

Yaklaşık bir buçuk asırdır son sınıflar mücadelesi tarihinde Marksist kökenli partiler sosyal demokrasiye evrilerek sınıflar mücadelesini ekonomizm eksenine taşımış ve ekonomik mücadelelerde kazanımlar elde ederek, kapitalist sistemle uzlaşma siyasetini siyasal mücadelelerine temel alarak benimsemişlerdir. Bir yanda sendikalar, diğer yanda partiler üzerinden, seçimler yoluyla hükümet olma hakkını elde etmek için hedefi önceliklendirilmiştir. Ancak bu sistem içi reformlarla sınırlı bir mücadele anlayışını yansıtmaktadır. Burada hükümet olma hakkı için mücadele etmek ile siyasi iktidarın ele geçirilmesi durumunun birbirinden çok farklı şeyler olduğunu göz önünde bulundurmak gerekiyor. Kapitalizmle uzlaşma siyaseti nedeniyle siyasal

¹ “Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, İletişim Yayınları, Sayı: 2., s.386

m¼cadelenin hedefi olarak, iktidarın alınması hedefinden vazgeçilmiştir. Ve aynı zamanda bununla birlikte sınıfsız bir dünyanın kurulması hedefinden de vazgeçilmiştir.

II. ENTERNASYONAL VE DEVRİMCİ M¼CADELEDEN KOPUŞ

Sosyalizm ve sosyal m¼cadele tarihinde II. Enternasyonal, 1889 yılından I. Dünya Savaşının patlak verdiği 1914 yılına kadar olan dönemi kapsar. II. Enternasyonal I. Enternasyonalden ayıran temel fark, işçi sınıfının yalnızca sendikal değil, aynı zamanda siyasal olarak da örgütlendiğı ve siyasal partiler tarafından temsil edilmeye başladığı bir dönemde ortaya çıkmış olmasıdır. Sınıf m¼cadelesi, sendikalar üzerinden günlük kazanımlar uğruna yürüt¼l¼rken, sosyal demokrasiye evrilen partilerin de devrimden uzaklaşıp, sosyal reformlar için m¼cadele etmeyi temel almaya başladıkları görül¼r.

“II. Enternasyonalin siyasal çizgisi Alman Sosyal Demokrat Parti’sinden (ADSP) ayrı düşün¼lemez. Parti sosyal gelişmeyi determinist biçimde açıklamakta ve reformlar için m¼cadeleyi öne çıkarmaktaydı. Sosyal demokrasinin görevini de “Halkın Devlet”’ini gerçekleştirmek amacıyla bütün halkın çıkarlarını savunmak olarak belirliyordu. Sosyal demokrasi, birincil olarak genel oy hakkı için m¼cadele edecekti. Genel oy hakkının kazanılması emekçilerin devlet üzerinde etkinliklerinin artmasını sağlayacak ve “Genel Kuruluş”’un yolunu açacaktı. Siyasal devrim, parlamentoda çoğunluğun kazanılmasıyla özdeşleştirilmekteydi.” İşçi sınıf m¼cadelesi de farklılaşmaktadır. “İşçi sınıfı m¼cadelesi, reformlar aracılığıyla devletin demokratikleştirilmesine bağlanmış; kapitalist üretim tarzının ortadan kaldırılması yerine devlet aracılığıyla planlanması savunulmuş; üreticiler sanayileşme ve kalkınmaya hizmet edecek nesneler olarak belirlenmişti. Sınıf m¼cadelesinin belirleyiciliğı, yerini üretici güçlerin gelişmesine bıraktı.” Yukarıda da söylendiğı gibi.

“II. Enternasyonalin ekonomizminin özelliklerini Alman Sosyal Demokrat Partisi bütün yönleri ile ortaya koymaktaydı. Partinin hazırladığı programın birinci bölümünde, kapitalist toplumun karakteristikleri açıklanmakta ve kapitalizmin kaçınılmaz biçimde ve doğal bir süreç içinde çöküşe doğru ilerlediğı belirtilmekteydi. Ve sosyal demokrasinin ana hedefi bu doğal çöküşle çakışmaktaydı. İkinci bölümde ise, bu doğal çöküşün gerçekleşmesine kadar geçecek süreçte sosyal demokrasinin kapitalizmin sınırları içerisinde reformlar için yürüttüğü m¼cadele programına yer verilmişti.” “Kapitalizmin çöküşü üretici güçlerin gelişiminin sonucu olarak gör¼ldüğ¼nden, sınıf m¼cadelesinin belirleyiciliğı önemini kaybetmiş ve üretici güçler toplumsal gelişmenin ve dönüşmenin tek faktörü haline gelmişti.” “Üretici güçlerin bu biçimde fetişize edilmesi, bir “çöküş teorisi”’nin üretilmesini sağlamış ve bu teori bir bütün olarak II. Enternasyonalin genel siyasal çizgisini ve faaliyetlerini belirlemişti. Kapitalist üretim tarzının işleyiş yasaları doğa yasaları biçiminde değerlendirilmiş ve “çöküş teorisi” de bu yasaların işleyişine bağlanmıştı. Bireysel sermayelerin giderek merkezileşmesi ve üretimin yoğunlaşarak toplumsallaşması kapitalizmin tasfiyesi olarak değerlendirilmişti. Kapitalizmin sınırları içerisinde üretimin toplumsallaşması ile birlikte bireysel sermayelerin varlığı sona erecek, kapitalistlerin sayısı ve gücü azalacaktı. Kapitalist üretim tarzının temel çelişkisini oluşturan üretimin toplumsal niteliğı ile özel m¼l¼k edinme arasındaki çelişki kapitalizmin üretici güçlerinin gelişmesi ile birlikte kendiliğinden aşılacaktı. Çöküş teorisini bu şekilde açıklayan

ekonomizm,1890'ların sonlarından itibaren büyük bir bunalımın içine girecekti. Çünkü 1890'lı yılların başlangıcından itibaren üretimin artışı büyük boyutlara varmış, gerçek işçi ücretleri hızlı biçimde artmış, sosyal demokrasi ve sendikalar giderek güçlenmişti.” “Bernstein,1899 yılında “Sosyalizmin Öncülleri ve Alman Sosyal Demokrasininin Görevleri” adlı çalışmasında, Kapitalizmin çöküşe doğru gitmediğini ileri sürerek bu teorinin geçersizliğini “Genel Refah”ın artışına bağlamaktaydı.”²

“Bireysel sermayelerin yerine anonim şirketlerin geçmesi, plansızlıktan plana geçiş olarak değerlendiriliyor ve bu yolla bunalımların giderilmesi mümkün görülüyordu. Ayrıca anonim şirketler bireysel sermayeleri tasfiye ediyor ve sermayeyi halka doğru yayıyordu. Bu gelişmelerin sonucunda ise sermaye ile ücretli emek arasındaki çelişkiler yumuşuyor ve “çöküş teorisi” ‘nin bir ürünü olan yoksullaşma aşılmıyordu. Bernstein’a göre, sosyal demokrasinin ana hedefini oluşturan kapitalizmin çöküşüne dayanan devrim düşüncesinden artık vazgeçmek gerekli idi. Yapılması gereken kapitalizmin gelişmesine katılmak ve üretici güçlerin gelişmesine destek vermektir. Sosyal demokrasi ise sadece demokratik reformlar için mücadele etmeli ve bu reformlar aracılığıyla kapitalizmin demokratikleştirilmesine katkıda bulunmalı idi.”³

II. ENTERNASYONALİN ÇÖKÜŞÜ VE AYRIŞMA

Kasım 1912’de Basel’de olağanüstü toplanan Uluslararası Sosyalist Kongre’nin amacı, savaşa karşı birleşik cephe oluşturmak idi. Çeşitli kongrelerdeki tartışmalara ve alınan kararlara karşın, II. Enternasyonal savaşı önleyemedi ve savaş süresinde üye partilerin “Ulusal Savunma” gerekçesi ile kendi ülkelerinin savaş bütçelerini desteklemeleri sonucu Avrupa İşçi Hareketi açısından işlevsiz bir hale de geldi. “Savaş patlak verene kadar bütün sosyalist partiler, savaşların ilk nedenini kapitalizmin emperyalist doğasında görmüşler, barış içinde mücadeleyi artık görevleri saymışlardı. Oysa şimdi savaşı kendi davaları haline getiriyor, savaşın sorumluluğunu kendi ülkelerinin değil, düşman ülkelerin egemen sınıflarına yüklüyorlardı. Artık hedefleri kendi ülkelerinin içinde yer aldığı devletler grubunun zaferi, karşı kampta yer alan sosyalist partilerin desteklediği ülkeler grubunun ise yenilgisiydi.”⁴

“Lenin’e göre, işçi partilerinin önderlerinin gerçekte proletaryanın büyük çoğunluğunun değil, yalnızca işçi sınıfının ayrıcalıklı bir tabakasının “bir işçi aristokrasisi”nin çıkarlarını temsil ettiğini ileri sürüyordu. Buna göre, sömürgelerden elde edilen yüksek karları, emperyalist devletlerin sermayecilerine işçiler arasından belirli tabakalara, Lenin’in deyişiyle, “rüşvet verme”, yani işçilerin büyük çoğunluğunkinden daha yüksek bir yaşam düzeyi sunma, dolayısıyla bunların çıkarlarını emperyalizmin varlığını sürdürmesine bağlama olanağını vermektedir. İşçi aristokrasisini oluşturanlar da, savaştan önce oportünizmin, savaş sırasında” sosyal

² Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, İletişim Yayınları, Sayı: 2., s.386

³ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, İletişim Yayınları, Sayı: 2.,s.386.

⁴ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, İletişim Yayınları, Sayı: 5., s.447

şovenizm””in taşıyıcısı olanlar da bu ayrıcalıklı katmanlardı. Bunlar, ulusal burjuvazileriyle kendi ülkelerinin işçi sınıfının büyük çoğunluğuna ve düşman ülkelerin rakip emperyalizmlerine karşı ittifak içine girmişlerdi.”⁵

SINIF ÇELİŞKİLERİ VE FAŞİZM TEHDİDİ

Kapitalist sistem, her içine girdiği krizde, yükselen sınıf ve sosyalizm mücadelesinin karşısına, sistemi koruma adına faşist hareketleri ortaya çıkarmıştır. Nitekim I. Dünya Savaşı sonrası İtalya’da ve 1920-30’ların Almanya’ında ortaya çıkan kriz ortamında Marksistlerin önderliğinde yükseltlen sınıf mücadelesine karşı, bu ülkenin büyük sermayesinin Faşizm ve Nazizm hareketlerini büyük sermayeler tarafından örgütlemesi, yükselen sınıf mücadelesini bastırmak üzere ileri sürmesi bunun iki önemli örneğini oluşturmaktadır. Bununla birlikte 1930-40’lar boyunca Doğu Avrupa ülkelerinde de benzer süreçler yaşanmıştır. Dolayısıyla kapitalizmin kriz dönemlerinde kapitalizmin önünde iki temel yol olduğu söylenebilir. Kapitalizmin yaşadığı kriz koşullarında, ya sol/sosyalistler faşizmi yenerek iktidarı ele geçirirler ya da faşist hareketler karşısında yenilgiye uğrayarak sınıf mücadelesinin geri çekilmesine neden olurlar. İtalya ve Almanya örneklerinde sol, iktidar alacak örgütlü güce sahipken, faşizm karşısında yenilgiye uğramış ve geri çekilmek durumunda kalmışlardır.

1912 Basel Konferansında alınan savaş karşıtı kararlar ve savaş patlak verdiğinde bu kararlara uyulmayıp, kendi ülkelerinin egemenlerini destekleyen sosyal demokrat partiler II. Enternasyonal’i işlemez hale getirmişlerdi. Böylece Marksist partiler ile reformizme evrilen sosyal demokratlar arasında geri dönüşü olmayan kesin bir ayrım meydana gelmişti. Sosyal demokratların savaş karşısındaki bu siyasal tavrına karşı, Çarlık Rusya’sında Bolşevikler, kendi egemenlerini desteklemek yerine, emperyalist savaşı iç savaşa çevirerek iktidarı ele alma başarısını göstermişlerdi. Dünya bu tarihsel kırılmadan sonra iki kutuplu bir yapıya evrilerek şekillenmeye başlamış ve bu durum 1990’lı yıllara kadar da devam etmiştir.

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI: REFAH DEVLETİNİN YÜKSELİŞİ

“1950’ler ve 1960’lar, Batı Avrupa’da sosyal demokrasinin altın yılları oldu. II. Dünya Savaşı sonrasında kapitalizmin yeniden yapılanmasına eşlik eden büyüme süreci, sosyal demokrat partilere Keynes esinli sosyal politikalarını uygulamak için geniş bir manevra alanı bıraktı. Bu koşullar altında sosyal demokrasi, kapitalist devletle işçi sınıfı lehine ve kendi söylemi içinde uzun vadede “sosyalizmi” kurmaya dönük reformlar uğruna işbirliği yapan bir parti olmaktan, kapitalist devleti bizzat yöneten, işleten parti olma aşamasına geçti. Bu değişim, sosyal demokrat ideolojinin içeriğine yansdı. Bu partiler, ideolojik değişimlerinin yanı sıra, iktidar olmanın verdiği özgüvenin de etkisiyle enternasyonalist ve Marksist gelenekten kopuşlarını açıkça formüle ettiler.70’lerin sonlarında dünya emperyalist sisteminin bunalımının derinleşmesiyle altın çağ bitti. Sosyal demokrasi sermaye partileri karşısında geri çekildi. Bu gerileme, ideolojik ve siyasal bir bunalımı koşulladı.”⁶

⁵ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, İletişim Yayınları, Sayı: 5., s.449

⁶ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, İletişim Yayınları, Sayı: 5., s.1580.

“II. Dünya Savaşından sonra, ABD’nin Marshall yardımıyla ivme kazanan ekonomik inşa süreci, Avrupa’da sosyal demokrat partilere, son derece elverişli bir siyaset zemini yarattı. Bu elverişliliği değerlendirmenin ilk örneklerini, 1945-1951 döneminde İngiltere İşçi Partisi ve iktidarını kalıcılaştıran İsveç İşçi Partisi verdiler. Esin kaynağı, tam istihdamı ve “gelir dağıtmayı”, belirli bir enflasyon pahasına da olsa, ekonomik canlanmanın/büyümenin motoru sayan popüler vechesiyle, Keynesyen iktisattı. Ne esin kaynağı ne de bu esin kaynağından üretilen reçetelerin özü, sosyal demokrasiye özgü değildi. ABD’de Roosevelt’in uyguladığı New Deal (Yeni Düzen) politikası, sonradan “İsveç Modeli”, “Alman Modeli” olarak sistemleştirilen sosyal demokrat ekonomi politikaların ilk örneği sayılabilir.”⁷

“Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında hızla gelişen tüketim malları sanayi başta olmak üzere, ekonominin gelişen sektörlerinin büyümesini sağlamak için iç pazarı genişletmek amacıyla, işçi sınıfının, marjinal kesimlerin (işsizler, muhtaçlar vs) alım gücünü arttıracak bir politika izlemek, kamu harcamalarını arttırmak; Batı Avrupa’da yalnızca sosyal demokrat değil, burjuva sağ partiler tarafından da izlenen bir programın temel unsurlarıydı. Sosyal demokrasinin, bu koşullarda “sosyal refah devleti”nin mimarı sayılmasının nedeni, Keynesyen bir programı işçi sınıfı alt orta sınıf kitleleri yararına sunabileceği imkanlarla bütünleştirerek formüleştirebilmesi ve bu programın sınırlarını sağlık, eğitim gibi temel insani ihtiyaçların karşılanmasını kamulaştıracak şekilde genişleten adımları atmasındandır. Ama bu genişleme, sosyal demokrat söylemde sınıfsal “eşitleme”nin ölçüsü sayılan gelir dağılımında köklü değişimlere yol açmış değildir. 1973 verileriyle, İngiltere’de İşçi Partisi iktidarı altında nüfusun %10’u servetin %67’sine, sosyal demokrasinin cenneti sayılan İsveç’te ise gene halkın %10’u milli servetin %40’ına sahiptir.”⁸

Kapitalizmin büyüme dönemlerinde, sosyal demokrasi, ekonomik refahın artışı sayesinde geniş bir hareket alanı bulmuş ve refah devleti politikalarını hayata geçirmiştir. Bu dönemde, Avrupa’da sağ ve sermaye partileri de sosyal demokrasinin hedeflerine benzer politikalar izlemiş, savaşın yıkıcı etkilerini gidermek için üretim ve talebi artırmaya odaklanmıştır. II. Dünya Savaşı’nın yarattığı yıkımın etkilerini yeniden mal ve hizmetlerin üretimini arttırarak ve bununla birlikte üretilen mal ve hizmetlere olan talebi de arttırmak yoluyla refahın yükseltilmesi gerekiyordu. İşte refah devletleri döneminde yapılan da tam olarak bu olmuştur. Refah devleti, bu stratejinin somut bir yansıması olarak ortaya çıkmış ve toplumsal refahın yükseltilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI SOSYALİST ENTERNASYONAL

Frankfurt’ta 30 Ocak 1951’de kurulan Sosyalist Enternasyonal, Avrupa’da sosyal demokrasisinin yeni bir merkez olarak ortaya çıkmasının simgesel göstergesi olmuştur. Özgürlükten yoksun bir sosyalizm düşünülemez. Gerçek bir sosyalizm ancak demokrasi ve özgürlük üzerine inşa edilebilir. Demokrasi ise ancak sosyalizmle tanımlanabilir. Sosyal demokrasinin kendisini mümkün bir “üçüncü yol” olarak kurgulaması, ekonomist bir temelde gerçekleşiyordu. Büyüme bir konjonktür içinde sosyal refah devletinin işlevlerinin genişletilebildiğini gören

⁷ 7 “Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, İletişim Yayınları, Sayı: 5., s.1580

⁸ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, İletişim Yayınları, Sayı: 5., s.1580-1581işlem

sosyal demokrat ideologlar, ekonominin doğrusal gelişimi içinde üretim araçlarının toplumsallaştırılmasına atfedilen sonuçlara ulaşılabilceğini vazediyorlardı. Polemiğe girdikleri “komünizm”’in perspektifini üretim araçlarının kamulaştırılması ve emekçi sınıfların siyasal iktidarı olarak gördükleri üretim ilişkilerinin içinde üreticinin konumunun ve bizzat iktidar/siyaset ilişkilerinin dönüşümüne ilişkin bir tasarıma sahip olmadıkları için; işçi örgütlerinin (sendikalar, parti) ekonomik karar alma süreçlerinde giderek belirleyici olduğu, sefaletin ortadan kalktığı, maddi-manevi gelişme imkanlarının “eşitleme”’ye yöneldiği bir düzenin, gerçekten devrimi ikame eden reformlara imkan verdiği kanısındaydılar. Bu toplumsal ilerleme sürecinin olmazsa olmaz maddi ve ideolojik koşulunun ekonomik büyüme olması; özgürlük ve eşitlik imkanlarının bile maddi normlara/rakamlara indirgenmesi, sosyal demokrasinin devleti yönetme pratiği içinde edindiği teknokratik/bürokratik söylemi uçaştırdı. Bu durum, sosyal demokrasinin ekonomist pragmatizmini geliştirerek, Marksizmin teorik/ideolojik mirasından kopuşunu başlı başına hızlandıran bir işlev gördü.”⁹

“Sosyal demokrasinin ekonomik-teknokratik bir söylem edinmesi, parlamentarizme salt araçsal değil, temsil ettiği işçi sınıfının ekonomik ve siyasal nüfuzunun gerçekleşebileceği merci olarak sıkı sıkıya bağlanması, devlete verdiği anlamda da kapsamlı bir değişikliğe yol açtı. Alman reformizmi, devleti, sınıfsal uzlaşmanın ve sosyalizme dönük reformların hukuki çerçevesi/alanı gördü.”¹⁰

“Yeni sosyal demokrasi ise, devleti, yüklendiği Keynesyen iktisadi politika işlevleriyle, bizzat reformları gerçekleştirerek, reformların yapılabileceği zemini oluşturacak bir özne olarak kavramaya yöneldi.”¹¹ Bu durumda, işçi sınıfı içinde devlet dışsal bir mücadele ve müdahale alanı olmaktan çıktı. İçinde yer alınması eklemelenilmesi yarar getirecek bir aygıt olarak tasarlandı.

Sonuç olarak, “Sosyal demokrasi açısından devlet yapısının demokratikleştirilmesine, sistem açısından ise bütünsel kapitalist aygıtın mükemmelleştirilmesine” tekabül eden bir çerçevede, devletin yapısında ve sendikal ilişkilerde önemli bir dönüşüm gerçekleştirildi.”¹² Oslo’da Haziran 1962’de toplanan Sosyalist Enternasyonal kararlarına bakıldığında, refah devleti dönemine uygun düşen kararlar alındığını görmekteyiz. Bu kararların, planlı ve kamu ağırlıklı bir ekonomiden yana olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda tekellerin denetlenmesi, vergi sisteminde radikal bir dönüşümle tüm toplum kesimlerine adaletli bir dağılım yoluyla gerçekleşmesi ve gelir dağılımındaki adaletsizliklerin düzeltilmesi amaçlanmıştı.

SOSYAL DEMOKRASİNİN GERİLEME SÜRECİ / NEOLİBERAL DÖNEM

“Sosyal demokrasinin mimarı ve kiracısı olduğu sosyal refah devletinin varlığını güvenceleyen ekonomik büyümenin duraklayabileceğine dair sinyaller, 1960’ların sonlarında algılanmaya başlamıştı. 1970’lerde bu

⁹ “Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, İletişim Yayınları, Sayı: 5., s.1581.

¹⁰ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, İletişim Yayınları, Sayı: 5., s.1581-1583

¹¹ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, İletişim Yayınları, Sayı: 5., s.1583

¹² Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, İletişim Yayınları, Sayı: 5., s.1583

sinyallerin ciddileşmesi ve dünya kapitalist sistemindeki bunalım, sosyal refah politikalarıyla birlikte sosyal demokrasinin hızla gerileyişini beraberinde getirecekti.”¹³

“Burjuva sağ partilerin bu bunalım karşısında ekonomik politika veya siyasal çözüm üretemedikleri ülkelerde hükümet sorumluluğunu üstlenmek durumunda kalan sosyal demokrat partilerin ilk reflexleri ABD/İngiltere kökenli yeni sağ /yani muhafazakarlığın ve monetarizmin çözümlerini uygulamak oldu. Partiler içinde ağır basan sağ ve merkez kanatlar, sosyal demokrat politikanın idamesinin zorunlu koşulu saydıkları büyüme ivmesini yeniden yakalamak için, geçici olduğunu düşündükleri önlemler aldılar; sosyal devlet harcamalarını kısma, sübvansiyonları azaltıp işsizliğin artmasına göz yummaya yöneldiler. Ancak 1970’lerin sonlarında sosyal demokrasinin egemen sınıflar ve “sistem” karşısındaki pazarlık ve temsiliyet gücünün dayanağını oluşturan, kendileri de karşılığında partiden bunun rantını isteyen sendikalarla sosyal demokrat partiler arasındaki ilişki zayıflamaya başladı.”¹⁴

Bir yandan, sosyal devletin alt gelir gruplarını sübvansiyon eden yapısı içinde görece üstünlüklerini yitiren vasıflı işçi kesimleri yeniden muhafazakarlığın liyakatçi-kariyerist söyleminden etkilenerek sosyal demokrasiyi terk ederken, öte yandan, işsizliğin artması ve korporatist mekanizmalarla sağlanan gelişmelerin gene aynı mekanizmalarla geriye götürülmesine tepki duyan işçiler, sendikaları radikal tavırlara zorluyorlardı. İşsizliğin artması ve korporatist yapılar içerisinde hantallaşmalarından gelen etkisizlikleri nedeniyle, sendikaların üye sayısında hızlı bir düşüş de görülmekteydi. Sonuçta, sosyal demokrasinin sınıfsal-siyasal temsil gücü, kapitalizmin istikrarlı büyümesi çıkmaza girdiği anda yıpranmaya başlamıştı.”¹⁵

Refah devleti döneminde, kapitalist ekonominin büyümesi sosyal demokrasiye geniş bir hareket alanı sağlamıştı. Ancak Neoliberal dönemde Kapitalizmin karşılaştığı kriz sosyal demokrasiyi kritik bir yol ayrımına sürüklemiştir. Sosyal demokrat partiler, neoliberal krize ya sağdan ya da soldan bir yanıt üretmek zorundaydı. İngiliz İşçi Partisi örneğinde görüldüğü gibi, sağ siyasete kayarak, krizden çıkma siyasetini izlemişlerdi; bunun karşılığında ise sınıf ve sendikalarla bağları zayıflamış, destekleri azalmıştı. Sağa yaklaşarak yapılan çözümler sayesinde çalışan kesimlerin haklarını tasfiye eden ve onları belli ölçülerde yoksullaştıran bir sosyal demokrat hareketi doğacaktı. Bu da seçmen desteğinde ciddi kayıplara yol açmıştır.

Sosyal demokrasi, temsil ettiği işçi ve emekçilerin çıkarlarını korumak adına soldan bir programla krizi çözmek için hükümet olmak istediğiyle, bu krizi fırsata çevirme olanağını yakalayabilir. Bunun için krizin yükünü büyük sermayeler üzerine yıkacak bir programla hareket etmeli veya büyük sermaye ile karşı karşıya gelmeyi kabul etmelidir. Bunun yapılamadığı koşullarda ise hükümete geldiklerinde neoliberal politikaları uygulayan sosyal demokrat partilerde olduğu gibi, desteklerini aldığı işçi ve emekçi kesimlerin bu desteğini büyük ölçüde kaybetme durumu ile karşılaşacaklardır.

¹³ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, İletişim Yayınları, Sayı: 5., s.1583

¹⁴ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, İletişim Yayınları, Sayı: 5., s.1584

¹⁵ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, İletişim Yayınları, Sayı: 5., s.1584-1585

Neoliberal dönemde krize girmeden refahı yükseltmek ve ekonomiyi büyütmek mümkündür. Zira başta Çin, planlamacı bir yaklaşımla kamu ağırlıklı bir ekonomi politikası izleyen devletler, dünyanın en yüksek kalkınma hızını uzun yıllardır sürdürmektedirler. Buna doğrultuda Çin halkının refah seviyesi de sürekli olarak yükselmektedir. Türkiye Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği 1930’lu yıllarda iki ayrı sistem üzerinden planlamacı ve kamucu yaklaşım izleyerek benzer yüksek kalkınma hızını yakalamışlardı. Bu nedenle bilinenin ve iddia edilenin aksine piyasa yoluyla değil, planlamalı ve kamu ağırlıklı ya da bütünüyle kamusal olan bir ekonomik modelde en yüksek kalkınma hızı yakalanabilmektedir.

İŞÇİ PARTİSİ VE NEOLİBERAL POLİTİKALAR

Her ne kadar Latin Amerika’da sol hareketler halkçı programlara sahip olsalar da gerçekleştirmek istedikleri hedefler Avrupa sosyal demokrasisinin gerçekleştirmekten (Sosyal Refah Devleti) farklı değildir. Gerçekten de Güney Amerika’da 1960’larda halkçı partiler bu hedefi gerçekleştirmek için çalışmışlardı. Refah devleti politikalarının krize girmesi sonucu gündeme gelen neoliberal dönemde ise, bu politikalara sosyal güvenlik politikaları dahil edilmeye çalışılmıştı.

BREZİLYA İŞÇİ PARTİSİ

Fabrika işçisi ve sendikacı olan Luiz Inácio Lula da Silva, Brezilya İşçi Partisi (Partido dos Trabalhadores) 80’lerin başında kurduğunda, Brezilya hala 1964’te iktidarı alan askeri diktatörlük yönetimi altındaydı. Brezilya İşçi Partisi özellikle askeri diktatörlükten bıkmış olan işçiler, topraksız köylüler, yoksullar tarafından büyük destek görmüş ve parti ilerleyen zamanda hızla büyümüştür.

1978 grevlerini takiben, Luiz Inácio Lula da Silva güvenilir sendika liderlerinin MDB (Demokratik Brezilya Hareketi)’ye karşı düşüncelerini şöyle ifade etti: «Bu ülkede liberallerin partisinin ülke sorunlarını çözmesi mümkün değildir. Ben, büyük iş adamları tarafından desteklenen bir partinin işçi sınıfının sorunlarını çözeceğine inanmıyorum.”¹⁶

İşçi sınıfının bağımsız politik hattını kurmayı ve sosyalizmi hiçbir zaman hedeflemeyen bu parti, 2000’li yıllarda hızla neoliberal söylemi sahiplenmiştir. İşçi Partisi siyasi ve ekonomik hattını belli ederken, en dikkat çekici yön ise Brezilya’nın kuruluşundan bu yana en büyük sorunu olan yoksulluk ve eşitsizlik ile mücadelenin makro-ekonomik istikrara dayalı piyasa ekonomisi ile sürdürüleceğinin açıklanmasıydı. Haziran 2002’de Lula’nın “Brezilya Halkına Mektup” ile İşçi Partisi, neoliberal politikaların ilk laboratuvarı olarak kullanılan Latin Amerika’da neoliberal politikalardan sapılmayacağını açıkça itiraf ediyor ve Brezilya burjuvazisine 1995’ten 2002’ye kadar iktidarda olan Fernando Henrique Cardosa’nın neoliberal ekonomi politikasını büyük ölçüde devam ettireceğinin sözünü veriyordu. İşçi Partisi ve Lula, söz konusu mektup ile kendi iktidarlarında hem ulusal burjuvaziye ve uluslararası tekellere karşı savaş vermeyeceklerini hem de kendilerinin emperyalist sistem için sıkıntı oluşturabilecek bir işçi iktidarı değil neoliberal politikaları “sosyal yamalar”la uygulayacak bir iktidar

¹⁶ Brezilya İşçi Partisi ve Üçüncü Dünya Reformizmi”, Lutte de Classe Mayıs 1990, (2014),.

olacaklarını açıklıyorlardı. Bu mektupla Lula, halktan ziyade Brezilya burjuvazisine seslenmiştir. 2002 seçimlerinde Lula, 52,8 milyon seçmenin oyunu alarak yüzde 61 ile Brezilya devlet başkanı olarak seçildiğinde Brezilya burjuvazisi biraz rahatsız olsa da İşçi Partisi'nin burjuvaziye vaat ettiği söz konusu güvenceler sebebiyle tedirgin olmamıştır.¹⁷

“İşçi Partisi hükümetleri; çok uluslu şirketlere ödünler veren, doğa talanının ve doğal kaynakların tahribinin önüne geçmeyen, hatta Amazon Ormanları'nın tekellerin “yeni yatırım gözdesi” olması için politikalar üreten, yeni kalkınmacı politika ve ekonomik büyüme adı altında güvencesiz çalışma, düşük maaş ve hak kayıplarına neden olan, sosyal yardım politikalarını seçim yatırımı olarak gören, bütçe açığının her yıl arttığı ve iç-dış borçlanma sebebiyle halkın zenginliklerini uluslararası tekellere akıtan hükümetler oldu.”¹⁸ Bir ülkenin işçi sınıfı ve emekçi kesimlerinden oy alacaksın ve o sınıf ve kesimlerin çıkarlarını korumayacaksın. Böylesi bir siyasal tutumu İşçi Partisini destekleyen seçmenlerin affetmeyeceği açıktır. Bu durum, aşırı sağcı diyebileceğimiz Bolsonaro'nun seçim zaferine zemin hazırlayan temel etkenlerden biri olmuştur. Brezilya'nın bugünkü siyasal tablosunun oluşmasına, İşçi Partisinin, seçmenlerini hayal kırıklığına uğratması yol açmıştır.

Lula'dan sonra başkanlık koltuğuna oturan solcu başkan Dilma Rousseff'in, Brezilya devletinin tutucu bürokrasisi tarafından hiç bir zorluk çekilmeden görevden alınması şu anlama gelmektedir: Sizi destekleyen güçlerin sınıfsal çıkarlarını, iktidara geldiğinizde korumuyorsanız, aranızdaki ilişki büyük ölçüde zayıflar. Görevden alınırken de o güçleri yanınızda bulamazsınız. İktidarınız süresince, o sınıf ve kesimlere vaat ettiklerinizi gerçekleştirme çabası içerisinde olduğunuz ölçüde, başkanlığınıza karşı gündeme getirilen o tertibi boşa çıkarmak üzere, işçi sınıfı ve emekçileri yönlendirebilirlerdi. Ancak kapitalist sermaye sınıfının temsilcileri ile yapılan bir uzlaşma bu tür yolların da önünü kapamaktadır.

Yukarıda da açıklandığı gibi, sermaye sınıfı ile uzlaşma halinde siyaset yapma kararı verildiğinde, o ülkenin sermaye sınıfının kabul ettiği hareket alanı kadar yerde icraat yapılabilir. Bu hareket alanı, yerine ve zamanına bağlı olarak daralabilir veya genişleyebilir. Neoliberal politikaların uygulandığı dönemde hareket alanının daralacağı öngörülmek durumundadır. Uygulanacak politikalara çizilen bir sınır, kuşatan bir sistemik yapı vardır. Bunlar, üretim ve mülkiyet ilişkileri ve onun düzenleme biçimi olan hukuktur.

SOSYAL DEMOKRASİNİN SINIRLILIKLARI

“Kapitalist bir toplumda her hükümet sermayeye bağımlıdır.”¹⁹ Göreve gelen siyasal güçlerin doğası bu bağımlılığı etkileyemez, çünkü bu yapısal bir sorundur. Seçimi kazanan idarenin alacağı tutumlara bağlı değil,

¹⁷ Hüseyin Sinan Güler, (2018) “Brezilya’da İşçi Partisinin Neoliberalizmi ve Bolsonaro’nun Zaferi”, Teori ve Eylem Dergisi

¹⁸ Hüseyin Sinan Güler, (2018) “Brezilya’da İşçi Partisinin Neoliberalizmi ve Bolsonaro’nun Zaferi”, Teori ve Eylem Dergisi

¹⁹ Offeve Runge, 1975 : 140

sistemin bir karakteristiğidir. İktidarda olmak aslında az bir güce sahip olmak demektir. Sosyal demokratlar da diğer partilerle aynı yapısal bağımlılığa tabidirler.²⁰

Kapitalizmin sınıflı bir toplum olduğu gerçeğini gözden ırak tutmamak kaydıyla, egemen olan bir sermaye sınıfına sahip olduğunu kabul etmek gerekiyor. Sistemin işleyişi, bu sınıfın, sınıfsal çıkarlarını korumak adınadır. Mevcut hukuk da bu sınıfın çıkarları adına işlemektedir. Kapitalizmle uzlaşma siyasetini kabul eden her siyasal hareket bu sınırlar içinde mücadele yürütmeyi kabul etmek zorundadır. Aksi durumda açık-yasal bir mücadele zemini üzerinde hareket etmesine izin verilemez. Sosyal demokrat bir hükümetin de siyasal hareket anlamında sınırlarını belirleyen budur. Sosyal demokrasi bu gerçekliğe karşın sistem içinde, uzlaşmayla yürüttüğü mücadelesinde, temsil ettiği işçi sınıfı ve diğer emekçilerin yararına olmak üzere kazanımlar elde etme çabası içerisinde olur. Bu kazanımların sınırları, Refah Devleti döneminde açıkça görülmüştür. Kapitalist sistemin temellerini sarsmayı hedeflemeyen bir mücadele, sermaye güçlerinin geniş hareket alanına rıza göstermek zorundadır.

SOSYAL DEMOKRASİNİN KRİZİ VE NEOLİBERAL DÖNEM

1980’li yıllarda Keynezyen makroekonomi politikaları ve refah devleti uygulamaları yerini neo-liberal politikalara bırakmıştır. Bu dönem refah devleti gibi sosyal demokrat hareketler için de bir geri çekilme evresi olmuştur. Refah devletinin dönüşümü, özelleştirmeler, kamu istihdamının azalışı, emek piyasasının esnekleşmesi gibi nedenlerden dolayı “sosyal demokrasi krizinden” bahsedebiliriz. Neo-liberal dönüşümler sosyal demokrasinin bilindik reçetelerini, örgütlenme stratejilerini ve ördüğü toplumsal ağları geçersiz kılmıştır. Bu şartlarda 1980-1990 arasında sosyal demokrat partiler hemen her ülkede seçimleri kaybetmişlerdir. 1990’lı yıllardan itibaren ise küreselleşme ile uyumlu sosyal demokrasi arayışları başlamıştır. İngiltere’de Üçüncü Yol, Almanya’da Yeni Merkez gibi uygulamalar birçok ülke için esin kaynağı olmuştur. Bu yeni yaklaşıma göre küreselleşmenin yarattığı yeni koşullarda eski radikal görüşler geçerliliğini yitirmiştir. Refah devleti konsensüsünün ortadan kalkması, Marxizm’in bir ideoloji olarak itibar yitirmesi, 1970’li yıllardan sonra meydana gelen ekonomik, toplumsal ve teknolojik değişiklikler yeni bir sosyal demokrasi görüşünü zorunlu kılmıştır. Bu yeni yaklaşımda emek piyasalarının daha esnek olması kabul edilmiş, piyasa mekanizmalarının yeniden dağıtım politikaları için önemli olduğu hususunun altı çizilmiştir. Etkin bir devlet yapılanması için özelleştirmeler ve kamu-özel ortaklıkları önemli politika araçları olarak sunulmuştur. Bu yaklaşıma göre, sosyal demokratlar, küreselleşme koşullarında gündemlerini ve önceliklerini revize etmelidir.

Bu yeni görüşler 1990’lı yılların ortalarından itibaren birçok gelişmiş küresel merkez ülkesinde etkili oldu. Ajandalarını bu biçimde değiştiren sosyal demokrat partiler, eski sol ve yeni sağa alternatif, üçüncü bir yol iddiasıyla girdikleri seçimleri kazanmışlardır. Ancak bu başarı 2000’li yılların sonuna gelindiğinde kendisini tüketmiştir. Üçüncü yol ve küreselleşme ile uyumlu sosyal demokrasi görüşleri, 2008 küresel ekonomik kriz koşullarında yüzyıldan uzun bir tarihe sahip Batı Avrupa sosyal demokrat partilerini büyük bir açmazın içine

²⁰ Adam Przeworski, (2012), “Kapitalizm ve Sosyal Demokrasi”, Phoenix Yayıncılık, s.76.

itmiştir. Bunun sonucu olarak, Avrupa sosyal demokrat partileri, programlarını ve stratejilerini yeniden yapılandırma arayışına girmiştir.

NEOLİBERAL KRİZİNE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

İşçi sınıfı ve sosyal demokrasi ilişkisi; gelir dağılımını düzeltici önlemler, vergi arttırımını ve asgari ücret artışlarını gerektiriyor. Bunların gerçekleştirilmesi durumunda sermaye kaçıışı beklenebilir. Bu durumda da işsizlikte artış görülecektir. Bu bağlamda işsizler ve sosyal demokrasi ilişkisine çözüm; işsizliği düşürmek için yatırımlar arttırılmalı, piyasa ekonomisinde yatırımların artması için de vergi indirimi ve düşük ücretlerin yapılması gerekmektedir. Bu durumda sosyal demokrasinin eşitlikçi eğilimi ile çelişmektedir. Neoliberal kriz koşullarında, sosyal demokrasinin karşılaştığı bu ikilem, hem eşitlikçi politikaları sürdürme hem de ekonomik büyümeyi sağlama arasındaki gerilimi ortaya koymaktadır. Yine laiklik, bilimsellik, teknolojinin geliştirilmesi gibi ilkeler uygulamaya konulduğunda ekonominin tamamı teknoloji düzeyini ileri taşıyacaktır. Bu durum doğal olarak otomasyonu, otomasyon da piyasa ekonomisi koşullarında işsizliği arttıracaktır. Kapitalizmin krizleri yapısaldır ama bu dönem artan otomasyon ve işsizlikten dolayı krizlerin periyotları kısalmış, derinliği artmıştır. Önümüzdeki süreçte sosyal demokrasinin iktidar olması durumunda, artan otomasyon, işsizlik ve gelir eşitsizliği gibi sorunlara yönelik yenilikçi çözümler üretmesi gerekecektir.

Sınıflar ve Sosyal Demokrat Parti, “Sol, tüm insanların özgürlük ve refah içerisinde yaşamasını savunur. Ancak solun sağdan en temel farkı, ekonomik, siyasal ve kültürel donanım eksikliğinin zayıf kıldığı kesimlerin hakkını savunmada sözcülük yapmasıdır. Yani, solun önceliği emekçi kesimlerdir. Sol, emekçilerin ve tüm çalışanların özgürlüklerden ve dünya nimetlerinden en geniş biçimde yararlanması için mücadele etmelidir.”²¹

Gelişmiş ya da gelişmekte olan kapitalist ülkelerin sosyal demokrat partilerinin temel ilkeleri birbirine benzerdir: Kaynakların toplumun değişik kesimleri arasında daha adaletli bir şekilde paylaşılması/bölüşülmesi ve demokratik özgürlük alanının olabildiğince geliştirilmesi şeklindedir. Bu ilkeler, sosyal demokrasinin hem evrensel değerlerini hem de yerel koşullara göre şekillenen pratiklerini yansıtmaktadır.

CHP’NİN YOLCULUĞU VE TÜRKİYE’DE SOSYAL DEMOKRASİ

Sosyal demokrasi, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ilkelerini benimseyen toplumcu bir dünya görüşüdür. Tercihlerini her zaman demokrasiden yana yapar. Her koşulda demokrasiyi savunur. Sosyal demokrasi, geliştiği tarihsel süreç içinde klasik demokrasiye sosyal öz ve içerik kazandırmıştır. Bu dönem, CHP’nin bir Cumhuriyetin kurucu partisi olarak “devlet partisi” kimliğiyle hareket ettiği ve Avrupa sosyal demokrat partilerinden farklı otoriter bir yönetim tarzını benimsemek zorunda kaldığı bir süreçtir. 23 Ekim 1923’te Türkiye siyasal yaşamında yerini alan Halk Fırkası, kuruluşundan sonra çeşitli aşamalardan geçmiştir. Parti, 10 Kasım 1924’de “Cumhuriyet Halk Fırkası” adını alarak bazı kesintilerle de olsa günümüze kadar varlığını

²¹ Ercan Karakaş, “Sosyal Demokraside Siyaset Biçimi ve Yöntemi/Örgütlenme/Uluslararası İşbirliği” Sosyal Demokrat Yaklaşımlar Kitabı, SODEV-TÜSES, s44.

sürdürmüştür. Burada otoriterliğe negatif bir anlam yüklemek doğru olmayacaktır, zira bu yönetim tarzı, dönemin geri kalmışlık koşullarına bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır.

1923-45 yılları, CHP'nin ülke yönetiminde egemen olduğu tek parti dönemidir. CHP, 1945'ten sonra çok partili yaşama geçme kararı almış ve 1950'de 27 yıl öncesinden sürdürdüğü iktidarı bir anlamda "kendi eliyle" Demokrat Parti'ye (DP) bırakmıştır. Bu dönem, CHP'nin bir Cumhuriyetin kurucu partisi olarak "devlet partisi" kimliğiyle hareket ettiği ve Avrupa sosyal demokrat partilerinden farklı olarak otoriter bir yönetim tarzını benimsemek zorunda kaldığı bir süreçtir. Avrupa sosyal demokrat partilerinin kapitalizmi demokratikleştirme hedefinden farklı olarak CHP, devlet partisi olması ve ülkenin gelişmişlik düzeyindeki sorunlar nedeniyle otoriter özellikte bir yönetim oluşturmak durumunda kalmıştır. Burada otoriterliğe negatif bir anlam yüklemek doğru olmayacaktır, zira bu yönetim tarzı, dönemin geri kalmışlık koşullarına bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca bunun faşist bir yönetim olduğunu iddia etmek de yanlış bir değerlendirmedir. Ne var ki akademik alanda bu yanlışın yapıldığı görülmektedir. Bunun sebebi ise biçimsel benzerlikler üzerinden bir karşılaştırma yapıldığıdır. Nitekim tek partili dönemin Türkiye'si, ne Mussolini'nin İtalya'sı ne de Nazi Almanya'sına benzetilemez. Bu iki ülkede, faşist otoriteler sınıf mücadelesinin gelişmişliğini bastırmanın aracı idi. Türkiye'de ise tek partili otorite, geri kalmışlığa bir çözüm olarak oluşturulmuştur. Çünkü bir ülkenin otoriter ya da demokratik yönetime sahip olması, o ülkenin insanların gelişim düzeyiyle doğrudan bağlantılıdır.

1950-60 yılları arası, CHP'nin muhalefette olduğu dönemdir. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonra, 1961'de, CHP yeniden bu kez hükümet ortağı olarak ülke yönetimini üstlenmiştir. Türkiye, 1961-65 yılları arasında siyasal ve ekonomik alanda yeni kurumların ortaya çıktığı bir dönem yaşamıştır. 1930-40'ların Avrupa'sında, Mussolini İtalya'sı ve Hitler Almanya'sında olduğu gibi, faşist iktidarlar seçim yoluyla iktidardan gitmeyi kabul etmezler; keza aynı yıllardaki diğer Avrupa ülkelerindeki faşist rejimler gibi. Bu rejimlerin tamamı, güç kullanılarak, zorlayıcı yollarla iktidardan tasfiye edilmişlerdir. Türkiye'de ise, bir devlet partisi olan CHP, savaş sonrası oluşan uluslararası rüzgarın da etkisiyle, demokratikleşme süreçlerinde yerini almak amacıyla çok partili yaşama geçme kararı almış, akabinde, seçim yenilgisi yoluyla muhalefete geçmeyi kabul etmiştir. CHP'de 1965-72 yılları arasında yeni düşüncelerin geliştiği "sola açılma" dönemi başlamıştır. 1972-80 yıllarında ise Ecevit'in damgasını taşıyan "halkçılık" politikası öne çıkmıştır.

Tek parti döneminde devletçi bir kimlik taşıyan CHP, 1960'ların sonuna doğru sosyal demokratlaşma sürecine yönelmiş, yeni bir siyasal çizgi oluşturma çabasında kendisini "Ortanın Solu" olarak tarif etmeye başlamıştı. Aynı dönemde, yine Avrupa sosyal demokrat partilerinin ilişkilerine benzer şekilde sendikalarla güçlü bağlar kurma yoluna gitmiştir. Çalışma yasalarında, çalışanlara çok önemli sosyal ve ekonomik haklar sağlanmıştır.

CHP, devlet partisi olduğu dönemden yaklaşık 1990'lara kadar, sosyo-ekonomik politikalar alanında, refah devleti döneminin uygulamalarına benzer uygulamaları hayata geçirmeye çalışmıştır. Neoliberal politikaların rüzgarı sol partileri 1990'lardan itibaren vurmaya başlamış ve neoliberal politikalardan etkilenerek refah devleti dönemine ait programlardan uzaklaşmaya başlamışlardır. Günümüze geldiğinde ise CHP, büyük sermaye ile çatışma

yaşamamak adına neoliberal politikaları bununla birlikte, sosyal güvenlik alanı ile ilgili talepleri de parti programına almışlardır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sosyal demokrasi, kapitalizmin kalkınma/büyüme dönemlerinde, artan refahtan aldığı payı, destekçileri ve temsil ettiği sınıf ve kesimlere yansıtarak hayat şartlarını yükseltmişti. Bu durum, kapitalizmin neoliberal politikalara yönelmeye başladığı döneme kadar devam etmiştir. Bu açıdan 1945-80 arası, sosyal demokrasinin refah devleti aracılığıyla toplumsal refahı artırdığı bir “Altın Çağ” olarak nitelendirilebilir.

1980-90’lı yıllarda etkisini hissettiren neoliberal dönemde, sosyal demokrat partiler önemli bir yol ayrımına uğramışlardır. 19. yüzyılın son çeyreğinden bugüne Sol siyaset, temsil ettiği işçi ve emekçi kesimlerin refahını yükseltmeye çalışarak siyasal mücadele yürütmüşken, bugün neoliberal saldırılar karşısında temsil ettiği kesimlerin refahını koruma ve savunma pozisyonuna gelmiştir. İngiliz İşçi Partisi örneğinde olduğu gibi, iktidara geldiklerinde işçi ve emekçi kesimlerin sınıfsal çıkarları, sosyal demokrat partilerin eliyle tasfiye ettirildi. Bu durum, sosyal demokrat partilerin destek aldıkları kesimlerle bağlarının kopmasına ve seçmen tabanlarının uzaklaşmasına yol açmıştır. Yani sosyal demokrat partiler/siyasetler ile alt sınıf ilişkisinde kopuş yaşandı. Sosyal demokrat partiler bu dönemde kendilerine çok açık bir soru yöneltilmeler ve ona göre de bir cevap üretmelidirler: Sosyal demokrasi, kapitalizmin içine girdiği neoliberal dönemde, mevcut sorunların çözümü için cevaplarını sağ’dan mı, sol’dan mı oluşturacaktır? Burada üçüncü bir tercih olarak eklektik bir programdan bahsedebilmek mümkün değildir. Sistem içinde oluşturulan sol programlar hem sermayenin hem işçi ve emekçi kesimlerin çıkarlarının dengelenmeye çalışıldığı programlar olması nedeniyle eklektiktir.

Burada gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sosyal demokrasi hareketleri ile gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal demokrasiler arasında çok önemli bir farkın olduğunu söylemek mümkündür. Gelişmiş kapitalist ülkelerde çalışan kesimlerin kazanımları ve refah düzeylerinin çok yüksek olması nedeniyle, bu kazanımlarda kısmi geri adım, sosyal demokrat partilerin desteklerinde bir zayıflamaya yol açar. Buna karşın gelişmekte olan kapitalist ülkelerde emekçilerin kazanımları ve refah düzeylerinin yüksek olmaması nedeniyle, sosyal demokrasi eliyle bu kazanımlardan geriye çekilme, bu partilerin destekçilerini büyük ölçüde azaltır. Brezilya İşçi Partisi’nin izlediği neoliberal politikalar nedeniyle son genel seçimde aşırı sağcı bir adaya karşı yenilgisi örnek olarak söylenebilir. Böylece sosyal demokrasinin sağ’dan çözüm üretmeye çalışmasına gerek olmadığını söyleyebiliriz. Diğer taraftan sosyal demokrasinin büyük sermayeleri ürkütmeme gibi bir sorunu da söz konusudur. Buna karşın, hükümet olma yolunu, büyük sermayeyi ürkütmeme üzerinden mi döşemelidir, yoksa gerektiğinde büyük sermayeye karşı bir siyasi irade ortaya koyarak ve işçi, emekçi geniş yığınların desteğini almaya çalışarak mı. Geniş işçi ve emekçi kesimler sosyal demokrat partiler de dahil sol partilerden, bir krizin yaşandığı koşullarda, o krizin maliyetlerinin ağırlıklı olarak büyük sermayelere yüklenmesi gerektiğini savunurlar. Bu durum gelişmekte olan kapitalist ülkeler için daha bir geçerlidir.

Sosyal demokrasinin bugünü ve yarını açısından çok önemli bir sorun daha söz konusu olabilir. Bu sorun yeni ortaya çıkmaya başlayan teknolojilerin üretim ve mülkiyet ilişkilerini nasıl etkileyeceği/dönüştüreceği ile ilgilidir. Yeni teknolojiler, kapitalist sistemi de kökünden dönüştürme dinamiklerini taşımakla birlikte, insanlığın yararına kullanılabileceği gibi, onlara zarar verebilecek şekilde de kullanılabilir. Önemli olan, bu araçları ellerinde tutan güçlerin hangi kullanma mantığı ile kullanacaklarıyla ilgilidir. Burada bir ikilem daha ortaya çıkmaktadır; Bir teknolojinin kullanıma sokulması yıkıcı güçlerin elinde yıkıcı sonuçlara yol açabileceği gibi, yapıcı olan güçlerin elinde ise -Yapıcı güçler insanlığın kendisidir- tüm insanlığın yararına kullanılacaktır. Bu durumun klasik örneği nükleer enerji-nükleer silah konusunda görmekteyiz. Bu konuda çözümlerin üretilmesi, parti programlarına ve mücadelelerine yansıtılması da çok önemli olacaktır.

Sosyal demokrat ve sol partilerin varlıklarını devam ettirebilmeleri ve siyasal alanda ağırlıklarını gösterebilmeleri için, bölüşüm ilişkilerinde temsil ettikleri kesimlerin çıkarlarını ne ölçüde savunabildiği ve ortaya çıkan yeni teknolojilerin kapitalist sistem üzerindeki dönüştürücü etkilerini bilince çıkartacak öngörüselle çözümlerin üretilmesi, siyasal mücadeleye entegre edilmesi gerekli olacaktır. Sosyal demokrasinin geleceğini/kaderini bunlara vereceği cevabın içeriği belirleyecektir.

Son olarak bir öneride bulunmak gerekirse; kamu sektörünün ağırlıklı olarak kabul edilmesi ve sermayeyle karşı karşıya gelmesinden kaçınmamak gerekiyor. Bunun dikkate alınmaması durumunda yukarıda Brezilya İşçi Partisi örneğinde bahsedilen tehlikenin Türkiye’de de yaşanması muhtemeldir. Böyle bir durumda olası sosyal demokrat iktidarların ömrü kısa olacaktır ve alternatifi daha otoriter ve faşizan iktidarlar olacaktır.

Kaynakça :

İletişim Yayınları. (n.d.). *Sosyalizm ve toplumsal mücadeleler ansiklopedisi* (Sayı 2, s. 386).

İletişim Yayınları. (n.d.). *Sosyalizm ve toplumsal mücadeleler ansiklopedisi* (Sayı 5, ss. 447, 449, 1580–1585).

Güler, H. S. (2018). Brezilya’da İşçi Partisinin neoliberalizmi ve Bolsonaro’nun zaferi. *Teori ve Eylem Dergisi*.

Lutte de Classe. (2014). *Brezilya İşçi Partisi ve Üçüncü Dünya Reformizmi* (Orijinal çalışma 1990, Mayıs ayında yayımlandı).

Przeworski, A. (2012). *Kapitalizm ve sosyal demokrasi* (Çev. yoksa belirtilmez). Phoenix Yayıncılık.

Emre, Y. (2018). Haksızlıklar ülkesinde sosyal demokrasi. *Sosyal Demokrat Dergi*. SODEV Yayınları.

Karakaş, E. (n.d.). Sosyal demokraside siyaset biçimi ve yöntemi / örgütlenme / uluslararası işbirliği. In *Sosyal Demokrat Yaklaşımlar Kitabı* (s. 44). SODEV-TÜSES.

Kabasakal, M. (n.d.). Türkiye’de sosyal demokrasinin gelişimi ve CHP. In *Sosyal Demokrat Yaklaşımlar*. TÜSES-SODEV (s. 26).